

До спеціалізованої вченої ради К. 64.051.31
при Харківському національному
університеті імені В. Н. Каразіна
61022, м. Харків, майдан Свободи, 6

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Левчук Юлії Михайлівни «Київська судова палата в державному механізмі Російської імперії (1880–1917): історико-правове дослідження», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Аналіз матеріалів дисертації та автореферату Ю. М. Левчук, а також ознайомлення зі списком її публікацій, дає підстави стверджувати, що автором проведено науковий аналіз теми, актуальної як у теоретичному, так і в практичному аспекті, виділено новизну опрацьованих питань, сформульовано власні висновки й пропозиції, що виносяться на захист. У зв'язку зі складністю та специфікою завдань, що постали перед дисертанткою у ході виконання роботи, нею успішно використано достатній арсенал методологічних та методичних прийомів для досягнення поставлених цілей, а також широке коло архівних джерел, частина яких вводяться до наукового обігу вперше.

Такий загальний попередній висновок підтверджується за основними параметрами, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Актуальність теми дослідження.

Зміцнення та незалежність судової влади – один із основних пріоритетів реформ, що нині тривають у нашій державі. Нагальною проблемою не лише

правової системи, але й загалом суспільства є усунення причин та умов, що призвели до численних вад українського судочинства: корумпованість, недоступність для громадян тощо. Дискусія з приводу реформ судочинства та судоустрою, що триває в Україні, зумовлює актуальність вивчення історії судового процесу та судових установ, що діяли в різні історичні епохи, оскільки врахування вітчизняного досвіду (як позитивного, так і негативного) є досить важливим у процесі трансформації судової системи України.

Інтерес правників до періоду буржуазних реформ у Російській імперії пояснюється, переш за все, тим, що постсоціалістичні країни в кінці XX ст. повернулися до тих засад та принципів судочинства, що їх проголошували Судові статuti: незалежність судової гілки влади, змагальність, рівність сторін, гласність тощо. Цей процес триває і нині. Незважаючи на значну кількість наявних наукових робіт, присвячених організації та діяльності судових установ та судової реформи 1864 року в Російській імперії та окремих її частинах, питання засад функціонування Київської судової палати залишається малодослідженим.

Отже, окреслена Ю. М. Левчук проблематика становить значний науковий інтерес, а її актуальність зумовлена можливістю використання багатоманітного історичного досвіду організації та функціонування Київської судової палати в сучасних умовах.

Обрана дисертанткою тема дослідження ґрунтується на положеннях державних та галузевих дослідницьких програм, пов'язаних із розробкою питань удосконалення судової системи України. Дисертацію виконано відповідно до основних напрямків наукових досліджень та перспективних науково-дослідних робіт кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність.

Наукові положення дисертації та висновки, до яких авторка дійшла в результаті проведеного дослідження, є обґрунтованими та достовірними. Це

обумовлено застосуванням багаторівневого підходу до визначення методологічних засад дослідження. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією у фахових виданнях, обговоренням на наукових та науково-практичних конференціях, впровадженням окремих з них у практику та навчально-виховний процес.

Архітектоніка змістовної побудови дисертації є авторською й оригінальною. Вірно виокремлено об'єкт та предмет дослідження, окреслено хронологічні межі дослідження.

Дисертація спирається на широку наукову та архівну базу (у списку використаних джерел зазначено 528 найменувань). Ступінь обґрунтованості авторської позиції підтверджується використанням значного числа праць як зарубіжних, так і вітчизняних істориків права, а також спеціалістів з інших галузевих напрямів юридичної науки й суміжних наук. Опрацювання значної джерельної бази як опублікованих, так і архівних актів дозволило всебічно, детально й повно розглянути питання організації та діяльності Київської судової палати як елемента державного механізму Російської імперії упродовж 1880–1917 років. Засади організації та функції Київської судової палати розглянуто в порівнянні з судовими палатами, що діяли на території українських губерній та інших регіонів імперії.

Автор аргументовано визначила власну позицію щодо дискусійних проблем упровадження змін у судочинство та судоустрій Російської імперії після реформи 1864 року, а також організації та функціонування Київської судової палати в окреслений хронологічний період. Конкретні історичні факти стали емпіричною базою для розробки теоретичних висновків та пропозицій щодо реформування судової системи України.

Наукова новизна основних положень і висновків дисертації полягає у вирішенні автором комплексу наукових завдань у частині поглиблення історико-правових знань про організацію та функціонування Київської судової палати як елементу державного механізму Російської імперії та

правничого центру краю, базуючись переважно на архівно-документальних матеріалах. Автором введено в науковий обіг значну кількість раніше недосліджених архівних документів, що стосуються діяльності судової палати, підпорядкованих їй окружних судів, висвітлюють роль окремих персоналій правників у реалізації перетворень у судовій сфері, адвокатури, прокуратурі тощо.

Дисертантом уперше проаналізовано особливості впровадження положень Судових статутів 1864 року в Південно-Західному краї Російської імперії; висвітлено процес відкриття Київської судової палати, визначено мету створення та діяльності судової палати та її основні функції; визначено кадровий склад як судової палати, так і окружних судів, матеріально-технічне, фінансове забезпечення діяльності Київської судової палати, а також охарактеризовано діяльність Київської судової палати з розгляду кримінальних та цивільних справ; розглянуто питання щодо здійснення нагляду за судами і посадовими особами Київської судової палати та визначено місце та роль Київської судової палати в судовій системі Російської імперії та механізмі державної влади царату на українських землях.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації основні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані: у науково-дослідній роботі – для подальшої розробки теоретичних положень щодо реалізації судової реформи; у правотворчій діяльності – в ході підготовки нормативно-правових актів, для усунення наявних у поточному законодавстві прогалин та колізій; у правозастосовчій діяльності – результати дослідження можуть бути використані безпосередньо суб'єктами судової реформи на сучасному етапі державотворення; у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Теорія держави та права», «Історія держави та права», відповідних спецкурсів на юридичних факультетах вищих навчальних закладів, а також при підготовці підручників та навчально-методичних посібників.

Повнота викладу одержаних результатів в опублікованих працях.

Основні висновки, положення та пропозиції, сформульовані у дисертаційному дослідженні Ю. М. Левчук «Київська судова палата в державному механізмі Російської імперії (1880–1917): історико-правове дослідження», повно та всебічно висвітлені в 8-ми статтях у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, 1 статті у зарубіжному науковому виданні з юридичних наук, 4-х тезах наукових доповідей на наукових і науково-практичних конференціях. Відповідні публікації побачили світ у період з 2015 по 2018 роки, що засвідчує тривалість і системність дисертаційного дослідження, що виноситься на захист. Підтвердженням практичного значення дослідження є акти впровадження щодо використання його результатів, зокрема: Інститутом законодавства Верховної Ради України, Східноєвропейським національним університетом імені Лесі Українки та Апеляційним судом Київської області.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту.

Відзначаючи теоретичну та практичну значимість дисертаційного дослідження Ю. М. Левчук, необхідно звернути увагу на наявні дискусійні чи такі, що потребують додаткової аргументації, положення, що можуть слугувати підґрунтям для наукової дискусії та подальших напрацювань у царині досліджуваної проблематики:

1. Щодо визначеної автором у темі та предметі дисертації нижньої хронологічної межі – 1880 рік, то слід зазначити, що це не зовсім кореспондується зі змістом роботи. Фактично хронологічні межі значно ширші, оскільки у підрозділі 2.1. автор розглядає *«основні аспекти становища дореформеного суду в імперії, передумови та підстави проведення судової реформи»*. Саме цього періоду стосується і другий висновок роботи, в якому автор визначає структуру дореформеної судової системи, акцентуючи увагу на її нерозривному зв'язку з адміністративними та поліцейськими органами, та констатує, що *«судова реформа 1864 р. була запроваджена у Південно-Західному краї лише у 1880 р. через низку об'єктивних причин»*.

2. Викликає деякі застереження визначена автором методологія дослідження. Обрана найпростіша класифікація методів дослідження, а саме дворівнева – *«у дослідженні застосовано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання»* (с. 24). Дійсно, з таким підходом діалектика стає загальнонауковим методом на кшталт аналізу (до речі, в роботі термін «аналіз» використовується не за своїм прямим призначенням – як назва загальнонаукового методу, за допомогою якого ціле ділять на частини, а як синонім терміну «дослідження»). Утім діалектика є потужним методом філософського рівня, який, на відміну від загальнонаукових, є методом світоглядним зі своїми законами, який позиціонує дослідника у світосприйнятті.

Що стосується спеціальних методів, зокрема історико-генетичного – *«був застосований в ході здійснення **аналізу** суспільних відносин в контексті проведення судової реформи в Російській імперії, зокрема в контексті створення Київської судової палати аж до припинення її діяльності»* (с. 25). Зауважимо, що «історико-генетичний метод» це модна назва «історичного методу», а його сутність полягає в дослідженні змін при розгляді того чи іншого явища, інституту та процесу. Досліджуючи трансформацію феноменів, важливо встановити причинно-наслідкові зв'язки в процесі історичних змін досліджуваних явищ, виокремити у великій кількості різноманітних процесів та подій найбільш релевантні.

3. Потребує уточнення термін *«польський»* щодо судової системи, що діяла на Правобережній Україні до 30-х років XIX ст. (с. 52), оскільки земські, городські та підкоморські суди не були лише витвором польського судівництва. У цьому ж контексті також не зовсім коректна теза автора, що *«Олександр I прихильно ставився до поляків»* (с. 53). Складається враження, що на Правобережжі проживали лише поляки. Однак, як зазначає дисертант у параграфі 2.1., поляки становили лише невеликий відсоток населення західних українських губерній (українці – близько 70 %, поляки – від 1 до 5 %).

4. Сумнівним видається твердження автора, що дореформений судовий процес був «інквізиційним» (с. 56, 57, 77). Той факт, що *«ініціатива відкриття судового процесу була в руках держави, а не в руках потерпілого»*, як це зазначає дисертант на с. 56, не може бути підставою для віднесення процесу до вищезазначеного типу. Відповідно до положень Зводу законів 1832, 1842, 1857 років, у Російській імперії утвердився слідчий порядок кримінального судочинства, що, дійсно, прийшов на зміну інквізиційному петровських часів.

5. З огляду на визначені дисертантом завдання дослідження, а саме: *«сформулювати положення, висновки та пропозиції щодо використання досвіду діяльності Київської судової палати, спрямовані на вдосконалення судової системи сучасної України»*, варто було б уточнити, які саме інституції післяреформеної системи судочинства чи аспекти діяльності Київської судової палати можуть бути використані в процесі удосконалення судової системи України на сучасному етапі.

Зазначимо, що сформульовані зауваження зумовлені складністю проблематики, мають суб'єктивний характер і слугують предметним полем для окремої наукової дискусії. Відповідно, їх зміст не впливає на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, не применшує науковий рівень і практичну значущість дисертаційного дослідження.

Загальний висновок по дисертації.

На наш погляд, дисертація Ю. М. Левчук «Київська судова палата в державному механізмі Російської імперії (1880–1917): історико-правове дослідження» є важливим для юридичної науки спеціальним науковим дослідженням інституту судочинства за судовою реформою 1864 року в історико-правовому аспекті, результатом якого можна вважати створення авторської концепції функціонування Київської судової палати на території Південно-Західного регіону Російської імперії.

Автореферат дисертації відтворює основні положення та висновки роботи, її зміст і ключові питання, що розглядалися. Дисертація та автореферат виконані з дотриманням вимог сучасного українського ділового мовлення.

На підставі вищевикладеного вважаємо, що дисертаційне дослідження «Київська судова палата в державному механізмі Російської імперії (1880–1917): історико-правове дослідження» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати, що в сукупності розв’язують важливу наукову історико-правову проблему. Зміст та оформлення дисертаційного дослідження відповідають вимогам пп. 9 та 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а його автор Левчук Юлія Михайлівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

начальник кафедри

загально-правових дисциплін

Інституту кримінально-виконавчої служби

кандидат юридичних наук, доцент

О. В. Сокальська

07 лютого 2018 року

*Засвідчено підпис
О. В. Сокальської
кер. інституту ВРП і КВ
Міністерства внутрішніх
справ України*